

LIPCSEY ILDIKÓ

CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában (1945-1948)*

Az 1944. szeptember 12-én Moszkvában megkötött szovjet-román fegyverszüneti szerződés több pontja érintette Erdélyt. A legismertebb a 19. szakasz, mely szerint „Erdély vagy annak nagyobb része visszakerül Romániához”. A 2. szakasz előírta, hogy „Románia kormánya és főparancsnoksága kötelezi magát Németország és Magyarország Románia területén található fegyveres erőinek lefegyverzésére és internálására, valamint az említett államok ott-tartózkodási helytel bíró állampolgárainak internálására”. A 14. szakasz szerint „a román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy együttműködik a szovjet főparancsnoksággal a háborús bűnökkel vádolt személyek letartóztatásában és bíróság elé állításában”.¹

A fegyverszüneti szerződés 8. szakasza hozta létre a CASBI-t. A 8. szakasz értelmében „a román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország és Magyarország vagy ezek állampolgárai; vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bírók tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonok (beleértve az értéktárgyakat és pénzt is) a Szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a vagyontárgyakat a Szövetséges (szovjet) főparancsnokság részéről megállapítható feltételek mellett fogja megőrizni”.

Romániában a Hivatalos Közlöny 1945. február 10-i számában tették közzé Mihály román királynak a fegyverszüneti szerződés 8. szakaszára hivatkozó a 90. számú törvényerejű rendeletét, a CASBI létrehozásával kapcsolatban. Hivatkozási alapja az 1945. IV. 2-i 5822/45. szám alatt megjelenő „Utasítás az Ellenséges Javak Megyei Hivatalának létesítésére és közreműködésére vonatkozó” rendelete volt. Ennek nyomán

*CASBI: „Casa Autonomă petru Sechestrarea Bunurilor Inamice” szó szerinti fordításban: „Ellenséges Javakat Zároló Önálló Pénztár”.

elrendelték: 1. magyar állampolgárságú Romániában tartózkodó *természetes személyek*, magyar állampolgárságú vagy magyarországi tőkeérdekeltségek (*mint jogi személyek*) és az ügynevezett, *vélelmezett ellenségek* javainak elkobzását.² Másképpen fogalmazva, *akkor* úgy látszott, hogy ez a következőket érinti: 1. Németország, 2. Magyarország, 3. német alattvalók, 4. magyar alattvalók, 5. a német megszállás alatt lévő területeken állandó székhellyel és 6. a magyar megszállás alatt lévő területeken állandó székhellyel bíró személyek. 1945. május 3-án a 6754. számú módosító utasítás szerint csak azoknak a vagyonát kellett zár alá venni, akik 1945. március 13-a után nem tértek vissza Romániába. Hivatalosan a kolozsvári minisztertanács ülésén a Groza-kormány ekkor „kapcsolta vissza” — kapcsolta be — Észak-Erdélyt a román közigazgatásba. (Az első hazatérő vonatok azonban csak a következő hónap elején indultak el Magyarországról.) Egy másik módosítás így hangzik: „1945. április 4-e után visszatérő menekültek is mentesülnek a CASBI intézkedései alól, ha ellenük fasiszta, katonai vagy politikai magatartás miatt vád nem emelhető.”

A CASBI jogköre³

A közzétett királyi rendelet szerint a CASBI kezelte azokat az ingó és ingatlan javakat, amelyek az 1944. szeptember 12-i fegyverszüneti szerződés 8. szakasza által meghatározott személyekhez tartoztak. Tehát a CASBI vette gondozásba a német és magyar államjavakat, illetve azoknak a német vagy magyar állampolgárságú fizikai és jogi személyeknek a tulajdonát, akik Németország vagy Magyarország területén laktak, valamint nemzetiségüktől függetlenül mindazokét, akik az ellenséges hadsereggel vagy azt megelőzve visszavonultak. A CASBI felügyeletet gyakorolt és ellenőrizte azokat az *ipari és kereskedelmi* vállalatokat, amelyek tőkéjének 20%-a a fenti pontban megjelölt személyekhez tartozik. Felügyeletet gyakorolt, ellenőrizte, és adminisztrátort nevezett ki azoknál a kereskedelmi vállalatoknál, amelyek a rendeletben megjelölt személyek meg nem engedett ellenőrzése alatt működnek. Kinevezte, visszahívta és ellenőrizte az adminisztrátorokat és gondnokokat.

A Bukaresti Központ után létrejöttek az *ellenséges javak megyei hivatalai* is. Két ügyosztályból álltak: a *városi javak ügyosztályából* (a megyei főispánok irányítása alá tartoztak); és a *vidéki javak ügyosztályából* (ezek a Mezőgazdasági Kamara mellett működtek).

A *Megyei Hivatalok* hatáskörébe tartozott a személyek és javak azonosítási megállapítása, a javak leltározása és értékelése, valamint a javak megőrzése és kezelése.

Részletesebben: 1. *a városi javak leltározása*: a) épületek, b) a közhelyek; c) az ingóságok (bútor, kép, ágynemű, fehérnemű, evőeszköz, élelmiszer); d) más ingóságok (fémek, papírok) 2. *a falusi javak leltározása*: a) a mezőgazdasági; b) a lakás, háziipar, kereskedelmi irodák; c) a háziipar; d) az élőleltár; e) a holtleltár; f) a termékek; g) a különböző anyagok; h) a házi tárgyak. 3. *a javak megőrzése és kezelése*. Mindezt, a megyéknél a gondnokok végezték, majd a leltárak elkészítése után a vagyonok kezelése a *felügyelők* hatáskörébe került.

A „vélelmezett ellenség”

A fogalom tulajdonképpen a CASBI 1945. IV. 2-i 3822/45. számú végrehajtási utasítása nyomán vált ismertté. Az utasítás szerint „vélelmezett ellenségnek” a német vagy magyar területen, vagy ezek által elfoglalt területen tartózkodó személyeket tartották, függetlenül állampolgárságuktól, illetve azokat a román állampolgárokat, akik 1944. szeptember 12-e előtt vagy után Németországba vagy Magyarországra vagy az általuk elfoglalt területekre menekültek. A „vélelmezett ellenség” két csoportot fogott át:

1. Ellenséges területen *tartózkodó* egyéneket, akik átmenetileg, néhány napot tartózkodtak ott, vagy állandó bejelentett lakásuk ott volt.

2. Ellenséges területre *menekült* egyéneknek tekintették azokat, akik a) a bécsi döntés után Észak-Erdélybe költöztek, s román állampolgárok voltak; b) azokat a magyarokat, akik a bécsi döntés után lakáscserével Észak-Erdélybe átköltöztek; c) a háborús hadműveletek elől Észak-Erdélybe menekültek; d) az itt gyógykezelés, kórházi ellátás alatt állókat; e) a Magyarországra menekülteket, akik idővel visszatértek Észak-Erdélybe; f) azokat, akiket a német csapatok elhurcoltak, illetve g) akik a kiürítési rendeletnek eleget téve távoztak el.

A CASBI gyakorlati alkalmazásának tapasztalatait a Magyar Népi Szövetség 1945-ben foglalta össze. A CASBI felügyelete alá a következő egyének vagyona került: 1. A magyar nemzetiségű román állampolgároké, akik nem távoztak el Romániából; 2. A román és amerikai állampolgárok közös tulajdona; 3. Az 1944 augusztusában erőszakkal Észak-Erdélybe hurcolt magyar nemzetiségű román állampolgárok vagyona; 4. Érvényes román útlevelel Észak-Erdélyben tartandó magyar

nemzetiségű, azaz Dél-Erdélyben élő román állampolgároké; 5. Aromán hadseregben harci tevékenységben elhunytak családtagjaié; 6. A munkatáborba hurcoltaké; 7. A román és a magyar állampolgárok közös vagyona; 8. A katonai szolgálatban lévőké vagyona; 9. Az 1940-ben Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe áthelyezett román köztisztviselők Észak-Erdélyben maradt vagyona.

Mindezek mellett a CASBI alá azoknak a *vállalatoknak* a vagyona kerül, akik idegennek tekintendők. Idegeneknek pedig azokat a vállalatokat tekintették, melyeknek a tőkéjéből 20%-nál több illette meg az egyébként felügyelet alá eső természetes és jogi személyeket. Ezzel kapcsolatos módosítási javaslat szerint csak azok a vállalatok, társaságok tartoznak a CASBI alá, amelyekben az *idegeneknek* több mint 50%-os érdekeltségük volt.

A román félnek a „vélelmezett ellenség” fogalomra azért volt szüksége, mert Magyarország az 1945. január 22-i szovjet-magyar fegyverszüneti egyezményben *hadüzenetre* kötelezte magát Németországgal, illetve *jóváátétel* fizetésére a Szovjetunióval szemben. A fegyverszüneti szerződéssel pedig Magyarország megszűnt ellenséges ország lenni, s ennek értelmében a szovjet-román fegyverszüneti szerződés 8. pontja hatályon kívül került, bár ezt újabb törvény kifejezetten nem mondotta ki. Ez nem ismeretlen a jogalkotásban, különösen háborús viszonyok között. Jogászok érve ezen kívül a következő volt: a szovjet-román fegyverszüneti szerződés megkötése alkalmával, 1944. szeptember 12-én Észak-Erdély nem tartozott Romániához, tehát ezen a területen a 8. pont nem alkalmazható. Ennek ellenére a román kormány Magyarországot továbbra is ellenségként kezelte. A végeredmény pedig az lett, hogy: Magyarország *kétszeresen fizetett kártérítést!* Az említett, április 2-án megjelent rendelet — melyben sok a logikai bukfenc — foglalkozott ezzel részletesen. A rendelet ugyanis egyértelműen elítélte a lakosságnak azt a részét, amelyik miután szülőhelye, lakóhelye hadműveleti területté vált, elmene-kült. De nem lehet elfelejteni azt sem, hogy az elmenekülők közül sokan a *kiürítési* parancsra tettek eleget, illetve hogy többeket a visszavonuló német hadsereg erőszakkal hurcolt magával. *Az egyenlőtlen bánásmódr*a jó példa, hogy több tízezer román menekült el Bukovinából és Besszarábiából — akiknek egy részét épp Erdélyben telepítették le. Először ezért törvénytelen az eljárás, másodsor pedig azért, mert — amint arra az MNSZ 1945. május 30-i emlékirata is utalt — a „vélelmezett ellenség” fogalmát nem ismerte a nemzetközi jog. Ezen érvekre hivatkozva nem

volt olyan személyes vagy hivatalos találkozó, munkaülés, sajtónyilatkozat, ahol a Groza-kormány és a politikai hatalom potenciális birtokosa, a Román Kommunista Párt (a koalíciós időszakban is!) meg ne ígérte volna, hogy — *kivéve a háborús bűnösöket* —, a kisemberek vagyonát, vagyonkáját mentesítik a CASBI-zárlat alól. És nem volt olyan alkalom, hogy az említettek által is elismerten, a romániai magyarság hivatalos képviselője, az MNSZ ne tiltakozott volna e sérelmek miatt. Az MNSZ májusi emlékirata például kifogásolta, hogy azoknak az ingó és ingatlan vagyonát is lefoglalták, akik március 13-a után visszatértek Romániába.

Tiltakozás ide, tiltakozás oda, „vélelmezett ellenség” ürügyén Romániában körülbelül 30 000 olyan magyarnak foglalták le házát (a benne lévőekkel), kertjét, földjét, üzemét, akik a front elől menekültek, vagy 1944. szeptember 12-én Magyarországon tartózkodtak. Ezekon kívül a magyar intézmények helyiségeit, épületeit, a magyar állam tulajdonát képező üzemeket, bankokat, gyárakat is lefoglalták. (Ez történt 1919–20-ban a kolozsvári magyar egyetem épületével, felszerelésével, az Erdélyi Múzeum Egyesület és az Erdélyi Nemzeti Múzeum anyagával, amelyre *kártérítés* nélkül tette rá kezét a román állam.)

Mivel a vagyonok zár alá vétele az elsők között azokat érintette, akik elmenekültek, akiknek tisztázatlan volt az állampolgárságuk, egészen röviden át kell tekinteni az erre vonatkozó rendelkezéseket és törvényeket. Az 1945. április 4-i 261. számú állampolgársági törvény csak azoknak ismerte el a román állampolgárságát, akik 1940. augusztus 30-án állandó lakhellyel rendelkeztek. Nem ismerte el viszont azokat, akik ez után idegen állampolgárságért optáltak, vagy olyan állam hadseregében vállaltak önként katonai szolgálatot, amellyel Románia hadi állapotba került. Az augusztus 12-i végrehajtási utasítás szerint „elveszítették a román állampolgárságukat mindazok, akik az ellenséges hadsereg visszavonulásakor a visszavonulókkal közösséget vállalván Észak-Erdély területét önként elhagyták”. 1947. május 30-án jelent meg a 162. számú állampolgársági törvény. Ez megnyugtatóan rendezte a Romániában állampolgárság nélküli magyarok ügyét. Ugyanis elnyerték az állampolgárságot mindazok, akik 1920. szeptember 20-a előtt Romániában születtek, illetve e dátum után állandó lakhellyel rendelkeztek.

Visszatérve a CASBI-hoz, többek között az MNSZ tiltakozására 1945. augusztus 15-én egy felülvizsgáló bizottság szállt ki Kolozsváron. De az október 10-én kibocsátott 104 005. számú igazságügy-miniszteri rendelet szerint a menekültek, mivel az április 4-i törvény értelmében elvesztették

állampolgárságukat, visszatérésük alkalmával nem kaphatják vissza ingó és ingatlanukat, bár korábban elhangzott az is, hogy visszahelyezik őket jogaikba.⁵ A Patrășcanu-rendeletet azonnal követte az MNSZ október 27-i memoranduma. Az MNSZ memoranduma a következők mentesítését kérte Groza miniszterelnöktől: 1. akik Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe menekültek; 2. akiket besoroltak a magyar hadseregbe, vagy erőszakkal vittek el; 3. akik a kiürítési parancsra távoztak; 4. akik elmenekültek ugyan 1944. szeptember 12. után, de visszatértek; 5. akik a háború miatt menekültek 1944. szeptember 12. és október 31. között Dél-Erdélyből.

Az MNSZ 1945 végén memorandumával valósággal bombázta a kormányt és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZE) Román Összekötő Bizottságát. A SZE az év végén hozzájárult ahhoz, hogy a repatriálni akaró magyarok — ha a román kormány részéről írásbeli támogatással rendelkeznek — magukkal vihessék ingóságait. Nem túlzás az állítás: mivel a CASBI működése során többségében a magyar nemzetiségű kisemberek vagyonát zárta, az eljárás a magyarság egyik legsúlyosabb nemzeti sérelme volt.

Tisztázatlan helyzet (1946–47)

Romániában a pozitívnak tekinthető nemzetiségi politika tetőpontja a béketárgyalások és a politikai-hatalmi harcot eldöntő novemberi választások idejére esett. Az MNSZ ekkor dolgozta ki a romániai magyarságot önálló politikai egységnek elismerő, kollektív jogokat biztosító és hallgatólagosan Erdély autonómiáját is magában foglaló nemzetiségi törvényt. Bizonyos előrehaladás történt a CASBI terén is, miután januárban az MNSZ újból a román kormányhoz és a SZE közötti kapcsolatot ellátó Román Összekötő Bizottsághoz, a magyar kormány pedig május 29-én a Szovjetunió budapesti nagykövetéhez, illetve szeptember 25-én a párizsi békekonferencia elnökéhez fordult. Az MNSZ-nek a Román Összekötő Bizottsághoz intézett beadványa mindenekelőtt azt kifogásolta, hogy a CASBI egyfelől azon dél-erdélyiek és regáti magyarok tulajdonát zárta, ⁶ akik 1944. szeptember 12-én Magyarországon, illetve Észak-Erdélyben tartózkodtak; másfelől azoknak az észak-erdélyieknek a javait, akik 1944. szeptember 12-én az 1940. augusztus 30-i határokon kívül tartózkodtak, vagy ezen időpont után a front elől menekültek. A beadványban arra is emlékeztettek, hogy a potsdami egyezmény szerint a Szovjetunió kártalanításával összefüggésben a Finnország, Ma-

gyarország, Románia és Bulgária területén lévő *német* javakról volt szó. A memorandum azonban csak annyiban módosította a Román Összekötő Bizottság álláspontját, hogy az javasolta a SZEB-nek a *magánszemélyek* vagyonának felszabadítását, a *vállalatokét, pénzügyi intézetekét* azonban nem. Október elején jelent meg a hír, hogy Szuszajkov vezérezredes, a SZEB romániai elnöke a magyar javak visszaszolgáltatása érdekében közbenjárt a román kormánynál. A békeszerződést előkészítő időszakban a CASBI által leltárba vett vagyonokat néhányan visszakapták, illetve Magyarországon maradt erdélyiek elszállíthatták ingóságait. Az 1946. október 19-i 826. számú törvény változtatásai ellenére a „vélelmezett ellenség” fogalom azután változatlanul megmaradt. A Hivatalos Lap 1946. november 30-i számában megjelent 998. számú törvény újabb módosításokat tartalmazott. Eszerint a CASBI-törvény nem alkalmazható a magyar állam és magyar állampolgárok tulajdonaira, valamint a román állampolgárokra sem, akik 1944. szeptember 12-én vagy azután Németországon, Magyarországon vagy az általa megszállt területen tartózkodtak és javaikat a román állam vissza kellett szolgáltatnia. (Egyébként a békeszerződés-tervezet romániai sajtóközleményeiből az derült ki, hogy a Romániában lévő német, osztrák, olasz vállalatokon kívül a CASBI alá tartozó magyar érdekeltségek is a Szovjetunió tulajdonába kerültek át.) Ezzel egy időben, azaz 1946. november 28-án Groza magához kérte Felszeghy Ödön nemzetnevelési államtitkárt, dr. Nékám Sándor követségi tanácsost, s a szovjetekre hárította a felelősséget, amiért a CASBI-ügy nem rendeződött.⁷ Olariu miniszter ugyanakkor kifejtette a román álláspontot. Ezek szerint a magyar állami vagyonokat és a magyar állampolgárok vagyonát teljes egészében visszaadják, és semmi nehézséget nem támasztanak. Ami a román állampolgárokat illeti, politikai tanácsok vizsgálják felül az illetők múltbeli tevékenységét.

A megjelenő új CASBI-jogszabályok azonban még mindig csak részleges mentesítést tartalmaztak. Ezért 1947. január 7-én e tárgyban a magyar kormány bukaresti képviselőjén keresztül tárgyalások felvételét kérte. A tárgyalások Bukarestben kezdődtek meg 1947. április 27-én. (Eközben 1947. április 21-én kiadott 127. számú törvénnyel a CASBI-t a Nemzetgazdasági Minisztérium alá rendelték, önállósága ezzel jelentősen korlátozódott.) A kormányközi tárgyalások eredményeként 1947. május 16-án — egy héttel a Groza vezette 100 tagú román küldöttség budapesti látogatása után — egy olyan jegyzőkönyvet írtak alá a két

ország megbízottai, amely kielégítette volna a magyar igényeket, mert 1. lehetőséget nyújtott a magyar államnak, hogy a nyugatra távozott állampolgárok jogaiba behelyettesíttessék; 2. megkönnyítette a magyar állampolgárok mezőgazdasági ingatlanának értékesítését; 3. biztosította a határmenti ingatlanok megművelését.⁸ Ezt figyelmen kívül hagyva, Petru Groza 1947. július 5-én magához kérte a bukaresti magyar misszió vezetőjét, és közölte vele: kormánya nem ratifikálja, a román és a magyar kormánybiztos által megszövegezett, aláírt és július 13-án jóváhagyott jegyzőkönyvet, hanem *egyoldalúan*, a törvényhozás útján rendezi a CASBI-kérdést. A törvénytervezet — közölte Petru Groza — a következőket tartalmazza. 1. nem állapít meg határidőt a CASBI-hoz benyújtott felszabadítási kérelmek elintézésére; 2. a bukaresti magyar misszió nem terjeszthet be beadványokat; 3. a Magyarországra költöző állampolgárokat a román hatóságok vizsgálják meg, ha román állampolgárságúnak tekintik őket, fennáll a vagyonekobbzás veszélye; 4. a kiviteli tilalom alá eső javak ellenértékét nem lehet az árban kivinni; 5. a bérleti szerződések megszüntetését a határozat közzététele után 3 hónap múlva rendelik el, a kártérítési igényekkel kapcsolatban a román javaslatot fogadják el; 6. a magyar közalkalmazottak is kötelesek állampolgárságukat igazolni; 7. a mezőgazdasági ingatlanok értékesítésére 6 év helyett 2 évet adtak; 8. kizárta a román felelősséget, illetve a vele szemben fennálló kártérítési igényt.⁹ A hivatalos találkozó alkalmat adott a magyar félnek a szaporodó, a CASBI-val kapcsolatos sérelmek felterjesztésére. Ezek a következők voltak: kisajátították a magyar, a zár alól már felszabadított állami kis- és törpebirtokokat; a magyar tulajdonú romániai vállalatok élére román felügyelőket neveztek ki, 101 moldvai magyart kiköltöztettek, ingó és ingatlanukat elvették, s az említetteket a Curtici állomáson várakoztatták.¹⁰

1947. október 13-án közzétett, 333. számú CASBI-törvény elrendelte a magánszemélyek zár alá vett javainak felszabadítását és Magyarországra szállítását. A lebonyolítással a Controlul Economic hivatalt bízták meg. Ez azonban számos kifogást emelt, például egyes esetekben még a használt ruhanemű és személyi tárgyak szállítását sem engedélyezte. A törvény ígéretet tett a magántulajdonban lévő kereskedelmi és ipari vállalatok visszaadására is; ez azonban nem következett be. A magyar fél a törvény megjelenése alkalmával megragadta az alkalmat, hogy álláspontját kifejtse. Ezek a következők voltak: Románia vegye figyelembe az 1947. május 16-i jegyzőkönyvben foglaltakat. Intézkedjen a magyar

állam tulajdonát képező javak feloldásáról, hogy a Magyarországra repatriálók ügyének gyors elintézése végett a magyar követség is bekapcsolódhasson, hogy a mezőgazdasági ingatlanok értékesítését ne akadályozzák, és végül kérték: „Megállapítandó a magyar állam részére az a jog, hogy behelyettesítse magát bizonyos magyar állampolgárok (nyugatosok) jogaiba, a tulajdonukat képező javak CASBI-ellenőrzése alóli feloldása iránti kérelmekben.”¹¹ Az említett 333. számú törvény életbelépése után a Controlul Economic számtalan visszaélése közé tartozott az is, hogy az agrárkisajátításnál a magyaroknak még az előírt minimumot sem hagyták meg, és városi ingatlanokat is kisajátítottak.¹²

A két ország közötti kulturális, együttműködési egyezmények aláírását óriási propaganda-hadjárat előzte meg. A magyar fél úgy ítélte meg: egyebek között a CASBI végleges tisztázására is fel kell azt az időszakot használni, amely a magyar kormányküldöttség 1947. novemberi látogatását előzte meg. Az Igazságügyi Minisztérium szakértője a függő kérdésekkel kapcsolatban a következőket javasolta: el kell érni, hogy mindenki visszakaphassa vagyonát, kivéve a háborús bűnösöket.¹³ Emlékeztettek arra a nemzetközi gyakorlatra, hogy idegen állampolgár tulajdona csak *kártalanítással* sajátható ki. Groza azonban már jó előre jelezte: a kártérítést Románia *sem politikailag sem gazdaságilag* nem vállalhatja! A 333-as törvényből kimaradt a jegyzőkönyv azon fontos része is, hogy „addig is, amíg a CASBI-kezelés alatt a kereskedelmi társaságoknál eszközölt részvényjegyzések esetleges megsemmisítése tárgyában közgyűlési határozat jön létre, a zár alá vételt megelőző utolsó közgyűlés jegyzőkönyvének megfelelően igazolt korábbi részvényesek ugyanolyan arányú szavazattal rendelkeznek, mint a CASBI-igazgatás alatt végrehajtott alaptőke-emelést megelőzően rendelkeztek”.

1947. november 5-én a CASBI-t a miniszterelnökség alá rendelték. Vezetője Dr. S. Olariu lett, aki az Összekötő Bizottságot is vezette. Az áthelyezés azonban nem jelentette az ügy automatikus lezárását.

1947. november 25-én Bukarestben a két ország vezetői — Dinnyés Lajos miniszterelnök, Molnár Erik külügyminiszter, Petru Groza miniszterelnök és Anna Pauker külügyminiszter — aláírtak egy olyan jegyzőkönyvet, amely a következőket tartalmazta: a jövőben rendezik a kettős birtokosok ügyét; a két nemzeti bank közötti vitás kérdéseket; Románia biztosítja a Magyarországra repatriálók ingóságainak kivitelét; kiegyenlíti a két ország külkereskedelmi forgalmának hátralékát, új kereskedelmi egyezményt, postaegyezményt kötnek, és végre lezárják a CASBI-ügyet.¹⁴

Államosítások Romániában (1948-49)

Bukarestben 1948. április 14-én a két ország képviselőivel megállapodtak a magyar állami pénzüzetek helyzetének rendezésében. Augusztusban a román fél a magyar felet érintő pozitív nyilatkozatot tett, mégis váratlanul a *Brassói Általános Hitelbank Rt.-t* 150 000 lej, a *Kolozsvári Erdélyi Leszámítoló Bank Pénzüzeteit* 400 000 lej; a *Magyar Általános Iparbank Kolozsvári fiókját* 350 000 lej adóval és illetékekkel sújtották. Ezek meghaladták az intézetek felszámolási értékét, mivel Magyarországnak összesen körülbelül 3,5 millió lejt kellett volna fizetnie. Ezek a pénzüzetek 1948-ban az államosítás alkalmával a román állam tulajdonába mentek át a magyarországi jogi és természetes személyek vagyonának nagy részével együtt annak ellenére — ahogyan a Magyar Köztársaság Minisztertanácsának 112/48-as számú szóbeli jegyzéke is rámutatott —, hogy a magyarországi államosításkor a romániai magyar vállalati érdekeltségek túlnyomó többsége a magyar állam tulajdonává lett. Tehát 1948-ban Romániában a magyar állami vagyont változatlanul *kapitalista* tulajdonként kezelték. Megjegyzendő: az a rendelkezés, hogy a kártérítésből utólag levonandók az illetékek és az állítólagos adócsalás összege (a sepsiszentgyörgyi Klinger textilgyár esetében 200 millió lej), nemcsak a magyar érdekeltségeket érintette. 1948 júniusában például Bukarestben egy nap alatt 250 embert tartóztattak le ezen a címen.

Magyarország ekkor hivatalosan is felvetette, hogy Románia fizessen kártérítést. Ilyen egyezmény volt például Csehszlovákia és Bulgária között, amelynek értelmében utóbbi 10 év alatt vállalta a kártérítés összegének visszafizetését. (A részletfizetést 10 évben határozták meg.) Ezt a javaslatot Románia rögtön elutasította, s egyszerűen kijelentette: senki sem hajlandó kártérítést fizetni.

Az 1948-as államosítás után 89 természetes és jogi személy nyújtott be kérelmet különböző vállalatokra és részvényekre. Ezek összege 1943-as árfolyamon: 330 268 257.26 pengő volt. Ebben benne volt a Brassói Általános Hitelbank és az Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltó Bank tétele is, vagyonuk pedig 70 millió lej volt. Ehhez kapcsolódik, hogy a *Marosvásárhelyi* Takarékpénztár nyugdíjalapjára 15 millió lejt helyezett el, a romániai magyar nyugdíjasok részére. A munkügyi miniszter azonban ragaszkodott ezen pénzösszeg saját minisztériuma számára történő átadásához.¹⁶

A román fél tehát a kártérítési igényt elutasította, jöllehet az 1948. szeptember 21-én készült egyezmény zárójegyzőkönyvének II/2. pontja

— melyet mindkét fél aláírt — így hangzott: „Románia lemond azoknak az ingóságoknak a visszazállításáról, amelyek Magyarországra kerültek”, Vasile Luca azonban ekképp változtatott a szövegen: „Románia nem mond le...” Jellemző Vasile Luca (Luka László) indoka: a romániai magyar vagyonokat a román nép kizsákmányolásával szerezték a magyar urak, tulajdonjoguk ekképpen a román proletárokat illeti meg.¹⁸

1949 júliusában a CASBI megyei szervezetei utasítást kaptak a lehetséges kisebb ügyek lezárására. Luca pénzügyminiszter azonban még ez esetben is elzárkózott az ingatlanok szabad értékesítése elől, amit az érdekeltek azért kértek, hogy a szállítási költségeket egy erre létesített zárolt számláról kifizethessék. A kérdéssel foglalkozó magyarországi szakember 1949. év végén csak azt jelenthette felettes hatóságának, hogy a személyi ingóságok szállítása folyamatban van.¹⁹

A két ország közötti titkos tárgyalásokon jegyzékváltásokban e dátum után is még fel-felbukkant a CASBI. Rendelkezésünkre áll még egy 1950. január 3-í, a gazdaságpolitikai osztályon Berei államtitkárnak szóló feljegyzés a Magyarország és Románia között fennálló függő gazdasági, pénzügyi kérdésekről.²⁰ Ezek elsősorban — szól a beszámoló — a Románia területén lévő magyar eredetű, illetve magyar érdekeltségű vállalatokra és magyar tulajdonú objektumokra vonatkoznak. Románia nem hajlandó kártérítést fizetni; lebecsüli a felszámolandó, illetve államosított objektum értékét, valamint olyan magas adókat és illetékeket állapít meg, amelyek meghaladják a bank vagy vállalat értékét. Ezt követően a sajtóban soha többé nem találkozunk a CASBI nevével. Csak az egykori erdélyi lakás-, üzlet- vagy kerttulajdonosok emlékeiben bukkan fel az elhagyott, kifosztott otthon képe.

MELLÉKLET

Romániában található magyar állami és személyi tulajdonok (nem teljes) listája

A források erre vonatkozóan sem a tulajdonosok, sem a vagyonok, illetve azok értékmeghatározásában nem egységesek. Szó van bennük 203 magyar érdekeltségű körülbelül 80 millió dollár értékű ipari és kereskedelmi vállalatról. A tényleges helyzetről azonban további forrásfeltárások és majdan a román adatok összehasonlítása adhatnak teljes képet.

Magyar érdekeltségű vállalatok Romániában (1933) nem teljes jegyzék (25-30 millió dollár értékben)²¹ (1948)

Gumigyár, *Brassó*; Auxiliara Vagonkölcsönző, *Bukarest*; Petróleumfinomító, *Dés*; Petróleumfinomító *Marosvásárhely*; Ganz Bányavállalat, *Bukarest*; Aurum Bányavállalat, *Nagybánya*; Moldyben Bányavállalat, *Nagybánya*; Vegyi- és Élelmiszeripari Rt., *Nagyvárad*; Textilipar, *Lugos*; Üveggyár, *Borgószéplak*; Üveggyár, *Körtvélyes*; Üveggyár, *Dicsőszentmárton*; Gyapjúipar, *Temesvár*; Carmen Cipőgyár Rt., *Nagyvárad*; Phönix Vegyipari és Kohóművek Rt., *Nagybánya*; Ólom és cinkbánya RT., *Nagybánya*; Indumin RT., *Bukarest*; Pannónia Kender- és Lenipari RT., *Börvety*; Dermata Művek Bőr- és Cipőgyár RT., *Kolozsvár*; Magyar Acélárugyár, *Fiók, Kolozsvár*; Dreher Hagggenmacher Sörgyár RT., *Nagyvárad*; Feketeerdői Üveggyár, *Feketeerdő*; Városközi Vasút- és Autóforgalmi RT., *Kolozsvár*; Ásványolaj finomítógyár, *Dicsőszentmárton*; Gipszgyár, *Egeres*; Dávid János Gyógyszerárugyár, *Marosvásárhely*; Kolin Testvérek Malom és Olajfinomító RT., *Érmihályfalva*; Ady Harisnyagyár, *Kolozsvár*; Elektromos Művek, *Kolozsvár*; Erdélyi Üveggyár RT., *Dicsőszentmárton*; Nagy Malom, *Temesvár*; Műmalom, *Apahida*; László és Hunyadi Egyesület, malmok, *Nagyvárad*.

Erdő és Faipari Vállalatok

Andruch Árpád Fűrészárugyár, *Romuli*; Bakos és Marotti Fűrészárugyár, *Máramarossziget*; Dombegyházi Ödön Furnér és Bútorgyár, *Kolozsvár*; Erdőbirtokosok Erdőkitermelő Üzeme, *Crucisor és Szatmár*; Furnir Erdőkitermelő Üzem, *Crucisor*; Favágó Kft. Erdőkitermelő Üzem, *Beszterce*; Fischer Henrik Erdőkitermelő Üzeme, *Borsa*; Földváry György Erdőkitermelő Üzeme, *Certeze*; Fischer Lajos Fűrészárugyár, *Alsóvisó*; Fischer Lajos Erdőipari Üzem, *Aranyosbeszterce*; Katona Lajos Fűrészárugyár, *Zágon*; Lippai Imre Erdőkitermelő Üzem, *Radnales*; Laris Erdőkitermelő Üzem, *Ilva*; Simonfi Lajos Erdőkitermelő Üzem, *Oroszborgó*; Szederjéssy és Társa Erdőkitermelő Üzem, *Felsőbánya*; Titz Reinhardt Fűrészárugyár, *Borsa*; Teleki József Erdőkitermelő Üzem, *Sepsiszentgyörgy*; Veréb Erdőkitermelő Üzem, *Rebra*; Vesta Erdőkitermelő Üzem, *Certeze*; Gyimesvölgyi Fűrészárugyár, *Gyimesközéplak*.

Államosított magyar érdekeltségű kereskedelmi és ipari vállalatok

Városi Vasút, Kémiai és Élelmiszerüzem, Kefe és Celluloize Gyár, László és Hunyadi Malom, *Nagyvárad*; Feketeerdő Üveggyár, *Padurea Neagra*; Kovács Lajos Moziberendezése, *Sacueni*; Székelyföldi Villamossági Vállalat, Acélárugyár, Gipszgyár, Kozmutza Szanatórium, Budapest Első Generale Biztosító Intézet, Korombán Károly Üzeme, Zsolnay Porcelángyár, egeresi Kőszénbánya és Portland Cementgyár, „Elind” Elektromechanikai Üzem, *Kolozsvár*; Bethlen István Vámmalom, *Szabadlekenca*; Magyar-Olasz Petróleumfinomító, Ágoston Sándor Húsárugyár, *Marosvásárhely*; Aurum Ércbánya, Ólom és Cinkbánya, *Nagybánya*; Szerdahelyi László Gyógyszertár, *Nagykároly*; Pannónia Len- és Kenderüzem, *Berverni*; Wienand Gizella Gyógyszertár, *Arad-Szentannak*; Bakosi Elek Vámmalom, *Aldesti*; Károly-Malom, *Nagylak*; Kolling Testvérek Vámmalom, *Érmihályfalva*; Phönix Kén és Vegyicikkek Képviselője, *Bukarest*; Ceitler László drogéria, Minerva Gyógyszertár, *Dés*; Ganz Ásványüzem, *Targul-Lapusului*; Csiszár Albert Vámmalom, *Ludas*; Gróf Teleki Vámmalom, *Pribelesți*; Glück Testvérek Szeszgyár, Szeike Ásványvízforrás, *Székelyudvarhely*.

Jogi személyek, akik vagyonuk visszatérítését kérték

Magyar Kultúr Egyesület, Budapesti Egyetemi Hallgatók Egyesülete, *Gyergyószentmiklós*; Debreceni Református Lelkészek Egyesülete, *Arad*; Rác György Üzeme, *Biharpüspöki*; Református Egyházközség (épület) *Bratca*; Debreceni Tanáregyesület, Budapesti Köztisztviselők Segélyezési Alapja, Magyar Tisztek üdülőotthona, Magyar Nyugdíjasok Segélyegylete, Csenedőrok üdülőotthona, OTI Budapest, Budapest Iparosok Szövetkezete, Posta Telefon Távirat Tisztviselők Alapja (épületek, ingatlanok), *Borszék*; Békés Megyei Tisztviselők Egyesülete, *Szováta*.

Magyar érdekeltségű kereskedelmi és iparvállalatok, melyek a magyar államtól kártérítést kértek

Keresztes Árpád Ecetgyár, *Zilah*; Szilágyi Sándor Ecetgyár, *Érmihályfalva*; Madaras Oszkár Mozi, *Szilágysomlyó*; Zöldmező Szövetkezet, *Sepsiszentgyörgy*; Katona Lajos fűrészüzem, *Zágon*; Országos Gyermekvédő Liga, *Turia*; Müller Ferenc Tégla gyár, Hangya Szövetkezet, *Márama-*

rossziget; Fischer Henrik Fűrészüzem, *Borsa*; Zöldmező Szövetkezet, *Csikszentsimon*; Európai Poggászbiztosító Társaság, *Tusnádfürdő*; Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, Magyar Telefonhírmondó, Simon István Üzlete, *Nagyvárad*; Artz Vilma Ecetgyár, *Nagyszalonta*; Futura Nostra Hangyaszövetkezet, *Nagyvárad*; *Margitta*; Virágh János Tejfeldolgozó Üzem, *Nagyszalonta*; Karacsai Emiine Aragonit Üzem, MURT Útépítő Vállalat, *Marosvásárhely*; Pusztai József Temetkezési Vállalat, Magyar Hirdetőiroda, *Szatmárnémeti*; Hangya Szövetkezet, *Koltó*; Honi Aru Öveg és Porcelánberendezés, Városközi Autófuvarozási Vállalat, Zsigmond János Elektrotechnikai Vállalat, Beregszászi István Asztalosüzeme, Józsa Mihály Dugógyár, Nuridsany János Precíziós Műszerüzem, Bíró Imre Mosoda és Vegytisztító, *Kolozsvár*; Gyurtyán Árpád Fűrészgyár, *Telcs*; Ács Tibor Cinkográf Üzem.

Jegyzetek

- 1 A háborús bűnösök pere során nagyobb szigorral Észak-Erdélyben jártak el. Romániában 187 elmarasztaló ítélet közül a 29 halálos elítélt többségét királyi kegyelemben részesítették. Észak-Erdélyben 481 ítéletből 100-an kaptak halálos ítéletet, 163-an életfogytiglant. A 481 elítélt közül 372 magyar, 83 német.
- 2 Új Magyar Központi Levéltár (ÚMKL). Magyar nemzeti kisebbség helyzete Romániában, R. 16/b. 1945-1968 (A továbbiakban: ÚMKL MNKR) 162/pol. 1947. 1947 augusztus 27-i követi jelentés.
- 3 ÚMKL MNKR sz. n. 1964. Erdélyi anyag (Demeter-anyag)
- 4 Világosság, 1945. július 13.
- 5 Világosság, 1945. október 18.
- 6 ÚMKL MNKR. 699/46-os jelentésből.
- 7 ÚMKL MNKR. 3454/46-os jelentésből.
- 8 ÚMKL MNKR. 4265/pol./47. Igazságügyi Minisztérium 1947. november 17-i jelentése
- 9 Politikai Tudományok Intézet. Archivum. 354/pol. 1946. A Magyar Külügyi Minisztérium Politikai Osztályának feljegyzése a Bukaresti Misszió jelentése alapján.
- 10 Uo.
- 11 ÚMKL MNKR. 354/pol.=1946. Az 1947. július 8-i jelentésből.
- 12 ÚMKL MNKR. 1736/47.
- 13 ÚMKL MNKR. 4265/pol./47. Az 1947. november 17-i jelentés.
- 14 ÚMKL MNKR. 1737/47.
- 15 ÚMKL MNKR. 463/1949.
- 16 ÚMKL MNKR. 463/1949.
- 17 ÚMKL MNKR. 422/pol. 1948. június 26-i feljegyzés.
- 18 ÚMKL MNKR. 112/res/4/48.
- 19 ÚMKL MNKR. 361/biz/1949.7.
- 20 ÚMKL MNKR. 11775/49: 23/d.
- 21 ÚMKL MNKR. 381/biz. - 4/1948.

ILDIKÓ LIPCSEY

CASBI: THE FUNCTION OF THE TREASURY FOR
THE ADMINISTRATION AND SUPERVISION OF HOSTILE
PROPERTY IN ROMANIA 1945-1948

The Treasury for the Administration and Supervision of Hostile Property was established in the spring of 1945 on the basis of the Soviet-Romanian Treaty of Armistice signed on September 12, 1944. The Treasury dealt primarily with the management of German and Hungarian citizens' property in Romania: the central administration in Bucharest and the county divisions took and inventory of these properties. Introduction of the category of „endangered enemy”, in effect, provided ample possibility for the abuse of 30 000 Hungarian Romanians, for it allowed the Treasury to supervise any property in Northern Transylvania, an area that belonged to Hungary during the war years. The author provides a detailed account of the Hungarian Association in Romania met with little success. The Groza government did attempt to settle the CASBI question; however, the provisions did not include the property confiscated — without compensation — during the 1948-49 Romanian nationalization campaign. In the appendix, the author provides a partial list of Hungarian state and private properties.

ŠTEFAN ŠUTAJ

A Dél-akció

A szlovákiai magyarok 1949. évi csehországi kitelepítése

A második világháború befejezése után a csehszlovák politikai gyakorlat a szlovákiai magyar kisebbség helyzetének végső megoldását, számuk gyors csökkentésével akarta elérni. Beneš köztársasági elnök 1945. augusztus 2-i dekrétuma alapján a magyar és a német nemzetiségű lakosság elvesztette csehszlovák állampolgárságát, egy következő intézkedéssel pedig megszűntették a magyar iskolákat, elfogadták a konfiskációs normákat, amelyekkel — részben az etnikai elv jegyében — elkobozták a magyar nemzetiségű lakosság mezőgazdasági birtokait, bár a magyar parasztok közül sokan továbbra is birtokukon gazdálkodtak.

Miután a nemzetközi porondon (párizsi békekonferencia) Csehszlovákiának a magyar nemzetiségű lakosság egyoldalú áttelepítésére vonatkozó terveit nem fogadták el, a két ország közötti lakosságcsere (mely szerint a Magyarországról önként jelentkezett szlovákokért Csehszlovákiából ugyanannyi magyar lakost telepítettek át) viszont elfogadásra került, Szlovákiában a magyar kérdés megoldásának belső módszereit kezdték érvényesíteni.

A reszlovakizáció keretében Szlovákia azon lakosai vallhatták magukat szlovák nemzetiségűeknek, akik 1930-ban is szlovák nemzetiségűnek tartották magukat, de később a magyart vallották be; valamint azok, akik ugyan mindvégig magyar nemzetiségűnek vallották magukat, de 1945 után valamelyik felmenőjük szlovák származása alapján szlovák nemzetiségűnek jelentkeztek. Tekintettel a szlovákiai fejlődés politikai és gazdasági összefüggéseire, a második világháború után politikai és gazdasági előnyöket remélve, a magyar lakosságnak az a része is részt vett a reszlovakizációban, amely soha nem érezte magát szlováknak. 1946; július 1-ig 402 000 személy kapcsolódott be a folyamatba és a Központi Reszlovakizációs Bizottság 1948. december 1-ig 344 609 reszlovakizáció iránti kérelmet fogadott el.¹

Csehországba a köztársasági elnök 88/1945. számú munkakötelezettségről szóló dekrétuma alapján a szociálisan alacsonyabb színvonalú rétegek magyar nemzetiségű lakosait vitték el munkára, akiknek asszi-